

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ.....	7
ÖNSÖZ.....	9
GİRİŞ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

KUDÜS HAÇLI KRALLIĞI'NDA

SOSYAL SINIFLAR: FRANKLAR

A. Frank Tabiri ve Franklar.....	32
B. Frank Toplumu'nda İleri Gelenler	37
1. Kral	40
2. Kilise ve Din Adamları.....	63
3. Asiller.....	89
C. Frank Halkı.....	131

İKİNCİ BÖLÜM

KUDÜS HAÇLI KRALLIĞI'NDA SOSYAL

SINIFLAR: FRANK OLMAYANLAR

A. İtalyanlar	143
B. Yerli Hristiyanlar	146
1. Latinlerin Yerli Hristiyanlara Olan Tutumu	146
2. Süryâniler	175
3. Yakûbîler	182
4. Nestûriler (Doğu Süryânîleri).....	190
5. Mârûniler	191
6. Ermeniler	197
7. Melkâîler	204

8. Gürcüler.....	208
9. Ortodokslar	210
C. Müslümanlar.....	213
D. Yahudiler	237

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KUDÜS HAÇLI KRALLIĞI'NDA
TOPLUMSAL DÜZEN

A. Hukukî ve Sosyal Durum.....	253
B. Mahkemeler	262
1. Yüksek Adalet Divanı (Yüce Divan).....	262
2. Cours des Bourgeois (Burjuva Mahkemeleri)	264
3. Cour des Syriens (Suriyeliler Mahkemesi).....	265
4. Cour de la Fonde (Ticaret Mahkemesi)	266
5. Cour de la Chaine (Zincir Mahkemeleri)	269
C. Kentsel Yaşam	269
D. Kırsal Yaşam	277
E. Frankların Yerli Halk ile İlişkileri.....	285
F. Ticaret.....	300
 BİBLİYOGRAFYA.....	 309
DİZİN.....	329

ÖNSÖZ

Kudüs ve civarında yaklaşık 500 sene süren İslâm hâkimiyetinin 1099 yılında son bulması siyasî olduğu kadar sosyo-kültürel değişimi de beraberinde getirdi. Frankların Avrupa'nın iklim ve coğrafi özelliklerinden oldukça farklı olan Filistin topraklarına alışması zaman aldı. Yaklaşık iki asır boyunca Ortadoğu'da yaşayan Haçlı toplumu, temelde Frank olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılmaktaydı. Hiyerarşik bir yapıya sahip olan Haçlı toplumunu kral, ileri gelenler, din adamları ve halk şeklinde sınıflandırarak aktardım. Böylece kendi içlerindeki yapının yanı sıra aralarındaki ihtilaflara da değinmeye çalıştım. Bu şekilde bile ilgi çekici olan bu topluma Frank olmayan toplulukların da dahil olması, sosyolojik olarak Ortaçağ'ın en kayda değer yapılarından birinin oluşmasını sağladı. Bahsi geçen Frank olmayan topluluklar İtalyanların yanı sıra bölgenin sakinlerinden olup Haçlıların tebaası olarak yaşamlarını sürdüren yerli Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudilerden oluşmaktaydı. Kudüs'ün zaptı başta olmak üzere muhtelif zamanlarda Haçlıların zulümlerine maruz kalan farklı unsurların Frank yönetimine olan bakışları ve yaşam koşulları toplumsal yapıya dair pek çok ipucu sağlamaktadır. Bunun yanı sıra onların devlet ileri gelenlerine karşı tutumları ve aralarındaki sosyal ilişkiler oldukça ehemmiyet arz etmekteydi. Bütün bu hususlar, birbirlerinden pek çok hususta ayrıışan muhtelif halkların Ortadoğu'da yaklaşık iki asırlık bir zaman dilimi içerisinde bir arada nasıl yaşadığına dair bir panorama sunmaktadır.

Ortaçağda Sicilya ve Endülüs topraklarında yaşayan farklı dinlerden pek çok kimse, kolektif bir yaşamının mümkün olduğunu kanıtlamışlardı. Aynı dönemde başka bir coğrafyada, yani Filistin'de benzer bir durumun yaşanmış olma ihtimali bu konuya yönelmemdeki başlıca motivasyondur. Kutsal toprakların günümüzdeki haline eğildiğimizde, yaklaşık 1500 yıl önce-sinde şu ankinden daha karışık bir mahiyet arz eden unsurların çok daha barışçıl ve dingin bir atmosferde yaşayabilmeleri beni çok heyecanlandırmıştı. Kudüs Haçlı Krallığı'nın tebaası konumunda çok sayıda topluluk vardı. Franklar da dahil olmak üzere bölgedeki insanların kökenlerinin çeşitliliği, konu hakkında gün yüzüne çıkartılması gereken verilerin devasa boyutlarını da gözler önüne sermekteydi. Zira ülkemizde Haçlıların toplumsal hayatına dair yapılan araştırmalar, muhtemelen konu üzerine kalem oynatan herkesin hemfikir olacağı üzere fazlasıyla kısıtlıdır. Türkiye'deki çalışmaların çoğunlukla siyasi ve askerî konulara eğilmiş olması, toplumsal hayata dair ipuçları sağlamasına karşın Haçlıların bir bütün olarak anlaşılmasına yeterli gelemeyecek niteliktedir. Bu sebeple söz konusu eksikliğin giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla bu mütevazî çalışmaya yöneldim.

Kuşkusuz Kudüs Haçlı Krallığı'nın toplumsal tarihini her şeyiyle anlatmak için ciltler dolusu bir eser ortaya koymak gerekir. Zira insan hayatının çok yönlülüğü, tarihsel yaşantı içerisindeki pek çok konuyu sosyal tarih çalışması kapsamına sokmaktadır. Bu bağlamda farklı bölümler ve başlıklar oluşturarak mümkün mertebe tematik bütünlüğü sağlamaya çalıştım. Okuyucunun kafasını karıştırabilecek özel isim, terim ve unvanları Türkçe karşılıkları ve orijinalleriyle birlikte sundum. Aşına olmadığımız terimleri italik vererek belli bir düzen oturtmaya gayret ettim. Bazı farklı bölümlerde benzer bilgilerden kısaca bahsetmek zorunda kalsam da detaylı bilgileri mümkün mertebe özel başlıklara sakladım. Örneğin Frank olmayan halkların tarihini

ve yaşamlarını Frank hakimiyetini aktardığım başlıkta belli bir miktar ifade etmek durumunda kaldım. Zira tebaa hakkında bilgi sunmadan Frankların fatih rolünü ifade etmem mümkün değildi. Diğer taraftan yönetilen kesim hakkındaki ayrıntıları kendi müstakil başlıklarına sakladım. Böylece birbirinden bağımsız aktaramayacağım farklı toplulukları ve yaşamları en anlaşılır biçimde okuyucuya aktarmayı amaçladım.

Bu çalışmanın şekillenmesinde yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Ebru ALTAN'a, sundukları katkılarla çalışmayı ileriye taşıyan Prof. Dr. Aydın USTA ve Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK'e teşekkür ederim. Göçmen bir ailenin çocuğu olarak bana sevgiyi, direnci ve umudu öğreten aileme de teşekkürü bir borç bilirim. Araştırma sürecinde hem akademik birikimiyle bana ısıktutan hem de moral ve desteğiyle daima yanımda olan sevgili Hüseyin Ömer Özdemir'e minnettarlığımı kelimelerle ifade etmem güç. O olmasaydı, yıllardır hayalini kurduğum bu eseri yayınevine gönderecek cesareti kendimde bulamayabilirdim. Aldığım her kararda yanımda oluşu, bana güç ve umut verdi.

Son olarak, süreç içerisinde desteklerini esirgemeyerek bu eserin yayımlanmasını mümkün kılan Kabalcı Yayınevi'ne teşekkürlerimi sunarım.

Dünya BAYATLI

GİRİŞ

Kudüs Haçlı Krallığı'nın siyasi ve sosyal yapısını anlamlandırmak için Haçlı Seferlerinin başlangıcının analiz edilmesi gerekmektedir. Zira kitapta bahsi geçen birçok hususun temeli bu dönemde atılmıştır. Esasen binlerce Batılının kutsal toprakları ele geçirme fikri ve sloganıyla yola çıkmasını tetikleyen olgulardan biri, Türklerin kısa sürede Bizans sınırlarına dayanmasıydı. 1040 yılında Dandanakan Zaferi ile kurulan Büyük Selçuklu Devleti, Horasan bölgesinde önemli bir güç haline gelmişti. Tuğrul (1040-1063) ve Çağrı beylerin (ö. 1059) takip ettiği stratejilerle topraklarını genişleten Selçuklular, Anadolu ve Suriye'ye seferler düzenleyerek bu bölgeleri ele geçirme gayretine girdiler. Nitekim Sultan Alparslan (1064-1072) döneminde ise bu konuda bir adım daha ileri gidildi.¹

1071'de Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes'in (1068-1071) Alparslan'ın ordusuyla yaptığı Malazgirt Savaşı Türklerin zaferiyle sonuçlandı.² Bu durum Bizans'ı derinden sarstı. Öyle ki imparatorluk uzun vadede Anadolu'daki topraklarının büyük bir kısmını kaybedecekti. Bu kötü gidişatı önlemeye çalışan Bizans, zaman zaman konumunu güçlendirse de hâkim

1 Salim Koca, Türkiye Selçukluları Tarihi: Malazgirt'ten Miryokefalon'a (1071-1176), Çorum 2003, s. 5-17.

2 Ioannes Zonaras, Tarihlerin Özeti, Trk terc. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 135-138; Nikephoros Bryennios, Tarihin Özü, Trk. terc. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 43-55; İbnü'l-Esir, El Kâmil Fi't-Târih, Trk terc. Abdülkerim Özaydın, X, İstanbul 1991, s. 71-73; Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Trk terc. Fikret Işıltan, Ankara 2015, s. 318-319.

olduğu sınırların daralmasını önleyemedi. Bu dönemde Türkler Anadolu ile ilgilenmeye devam ettiler; Bizans ile çarpışmalar yaşansa da büyük çaplı bir savaş meydana gelmedi. Zamanla Türkiye Selçuklu Devleti (1078-1308) ve Dânişmendliler (1071-1178), Artuklular (1102-1409) gibi beylikler kuruldu. Bu süreçte Sultan Süleyman Şah'ın, Ebu'l-Kasım'ın ve diğer ileri gelenlerin de çabalarıyla Anadolu topraklarının büyük bir kısmı ele geçirildi.³ Nitekim aynı dönemde Çaka Bey'in İzmir'de kurduğu beylik, İstanbul'u ele geçirmek için büyük çaba sarf etmekteydi.⁴ Dolayısıyla Bizans, oldukça müşkül durumdaydı. Ancak Süleyman Şah'ın 1086 yılında ölümüyle birlikte Türk beyleri arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Bölgeler tecrübesiz yöneticiler tarafından idare edilmekteydi. Nitekim bu dönemde onların arkasındaki asıl güç olan Büyük Selçuklu Devleti de Sultan Melikşah'ın vefatından sonra zor bir süreçten geçiyordu. Adı geçen devletlerin hepsi de çeşitli sebeplerden dolayı güç ve otorite kaybına uğramışlardı. Bölgedeki emirlikler de birbirleriyle rekabet halindeydi.⁵

3 Anna Komnena, *Alexiad-Malazgirt'in Sonrası*, Trk terc. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 201-209; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 83 vd., Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 3; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s. 57-80. Haçlı Seferleri öncesinde Bizans'ın durumu için bkz.: Ostrogorsky, a.g.e.; 319-320; Sevtap Gölgesiz Karaca, "I. Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğu'nun Siyasî Durumuna Bakış", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, sy. 04, 2012, s. 141-153.

4 Çaka Bey ve faaliyetleri için bkz.: Akdes Nimet Kurat, *Çaka Bey: İzmir ve Civarındaki İlk Türk Beyi*, M.S. 1081-1096, Ankara 1966; Turan, a.g.e., s. 92-95; Ebru Altan, "Çaka Beyin Peçeneklerle Beraber İstanbul'u Kuşatma Girişimi", *Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları*, (ed. M. Arslan-T. Kaçar), İstanbul 2017, s. 299-310.

5 P.M. Holt, *Haçlılar Çağı*, 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğlu, Trk terc. Özden Arıkan, İstanbul 1999, s. 12-15. Haçlı seferlerinin öncesinde Anadolu ve Suriye topraklarının genel durumu için bkz.: Harold S. Fink, "The Foundation of The Latin States, 1099-1118", *A History of the Crusades: The First Hundred Years*, I, Madison, Milwaukee ve London 1969, s. 368-372; Eymen Fuâd Seyyid, "Fâtümiler", *DİA*, XII, İstanbul 1995, s. 231.

Bizans İmparatorluğu, bu durumu fırsat bilerek kaybettiği toprakları geri almak için çeşitli adımlar attı. Ancak güçlü bir ordu kurabilecek asker sayısından mahrum oluşu Papalıktan ücretli asker yardımı istemesine sebebiyet verdi. Hedefi, Batı'dan gelecek olan bu askerlerin desteğiyle Anadolu'da zafer elde etmektir. Papalık ise ücretli asker göndermeye yanaşmadı. Batı toplumuna topyekûn bir çağrıda bulunarak çok sayıda topraksız şövalyeyi ve fakir halkı Doğu'ya gitmeye ikna etmeyi denedi. Çünkü Papalığın yardım etmeyi kabul ederken amacı Doğu Kilisesi üzerinde hâkimiyet kurmak ve böylece bütün Hristiyanlığın lideri olmaktır.⁶ Dolayısıyla taraflar arasındaki ilişki, dostane bir yardımlaşma olgusundan çok uzaktı. Aksine kiliselerin 1054 yılında tamamen ayrıldığı *schisma* ile ilişkiler kopma noktasına gelmişti ve bu durumun etkileri hala devam ediyordu.⁷ Papalığa göre Haçlı Seferi sayesinde kiliseler arasındaki bölünme Roma'nın üstünlüğü ile sonuçlanabilirdi. Bunun yanı sıra Türklerin ilerleyişini durdurmak ve Kudüs'ün ele geçirilmesini sağlamak din adamlarına da statü kazandıracaktı.

Papa II. Urbanus, 18-28 kasım 1095 tarihleri arasında toplanan Clermont Konsili sırasında halka Haçlı Seferi çağrısında bulundu. Öte yandan 27 Kasım Salı günü düzenlenen bu toplantıda II. Urbanus'un Doğu'daki din kardeşlerini Türklerin

6 Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 4; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", Tarih Dergisi, sy. 35, İstanbul 1994, s. 67-70. Esasen Aleksios Komnenos'tan yaklaşık 15 yıl önce imparatorluk tahtında bulunan VII. Mihail de Batı'dan benzer bir istekte bulunmuştu. Dönemin papası VII. Gregorius (1073-1085) da onun ücretli asker isteğine olumlu yanıt vermişti. Ancak bu yardım gerçekleşmemişti. Bkz.: Thomas Asbridge, Haçlı Seferleri, Trk. terc. Ekin Duru, İstanbul 2014, s. 38-39; Donald M. Nicol, Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine, Trk. terc. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2000, s. 52; Bernard Hamilton The Latin Church in the Crusader States: Secular Church, London and New York 2016, s. 1-3; Işın Demirkent, "Haçlılar", DİA, XIV, İstanbul 1996, s. 526.

7 Schisma için bkz.: John Meyendorff, "Schism", Oxford Dictionary of Byzantium, III, s. 1850-1851.